

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET ÉS
A KOLOZSVÁRI EGYETEMI KÖNYVTÁR
RÉGI MAGYAR KÖNYVÁLLOMÁNYÁNAK
KÉSZÜLŐ KATALÓGUSÁRÓL**

Kulcsszavak: *régi magyar könyv; proveniencia; könyvtártörténet; katalógus*

A régi magyar könyvekkel (Szabó Károly óta egyezményesen: RMK) rendelkező mai intézményi könyvtáraknak (hosszabb-rövidebb) történeti előzményeik vannak. Ezek ismerete nélkül a régi állomány feltérképezése sem lehetséges. Az RMK-gyűjteményről saját katalógusok készítése nem csak szükségszerűség, a könyvtár rangját, gazdagságát jelzi, hírnevét öregbíti, szakszerű kezelésének biztosítékát jelzi.

A kolozsvári Egyetemi Könyvtár (hivatalos nevén: Lucian Blaga Központi Egyetemi Könyvtár, a továbbiakban: KEK) jelenlegi ismereteink szerint 1436+ 13 BRV +? RARE régi magyar könyvcímet tartalmaz. Ezek a – Szabó Károly meghatározása szerint – 1711 előtti magyar (nyelvű/szerzőjű) vagy magyarországi kiadványok, eddigi becslésünk szerint az RMK-állomány bő háromnegyede egykor az Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME) könyvtárának¹ állományát gazdagította. Nemcsak a megőrzés a régi magyar könyvállománnyal szembeni feladat, hanem szakszerű feltárása, hozzáférhetővé tétele is, hiszen csak így válik használható részévé a kulturális örökségnek. Ennek legelemibb módja szakkatalógusok közreadása. Hazai tájainkon is számos, RMK-anyagot őrző könyvtár tette közzé a maga katalógusát,²

* LUFFY Katalin (1973), PhD, könyvtáros, Egyetemi Könyvtár, Különgyűjtemények, Kolozsvár, luffykati@gmail.com

** A szerző az MTA BTK LENDÜLET – Hosszú Reformáció Kelet-Európában 1500–1800 Kutatócsoport tagja, jelen tanulmány e projekt keretében készült el.

- 1 Az EME könyvtárának történetét bemutatta Sipos Gábor. A könyvtár történelmének utolsó két szakasza szorosan összefonódik a kolozsvári Egyetemi Könyvtárral, lásd SÍPOS Gábor: *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület könyvtárának története = Az Erdélyi Múzeum-Egyesület gyűjteményei*. Szerk. uő: EME, Kvár, 2009. 11–68. Az Egyetemi Könyvtár történetéről újabban megjelent, román nyelvű monográfia: GYÖRFI Dénes: *Bibliotheca Universitatis Claudiopolitanae. Evoluția instituțională și practici ale lecturii în Clujul universitar, 1872–1945*. Argonaut, Cluj-Napoca, 2019.
- 2 Legutóbb OLÁH Róbert: *A Tiszántúli Református Egyházkerületi Nagykönyvtár RMK-katalógusa*. TREGY, Debrecen, 2021.

sürgető adósság, hogy az egykori EME-gyűjteményé, a mai kolozsvári Egyetemi Könyvtáré még nem jelenhetett meg.

A viszonylag késői alapítású közkönyvtárak (vagyis amelyeket a köz javára, a köz javainak megőrzése és hozzáférhetővé tétele céljával alapítottak) között a történetében egyik legizgalmasabb és leghosszabb életű közkönyvtár az EME könyvtára volt. Mikó Imre gróf nagyszabású álmainak megvalósulása, kinek kezdeményezése és nagylelkű adományai sokakat ösztönöztek a 19. század második felében Erdélyben és Erdély határain kívül is. Az ő céltudatos szervezésének eredményeként olyan mértékű közkincs gyűlhetett össze, amelyre alapozhatták az Egyesület különféle tárait, hogy majd ezek jelentsék a legfontosabb argumentumot Magyarország második egyetemének Kolozsváron való megalapításához (1872). A gyűjtemények kialakítását, gyarapítását egyrészt tehát a hozzájárulók lehetőségei (adományok), másrészt az intézmény feladatvállalása, ennek elvi-erkölcsi vonatkozásaival együtt, s amelynek csak az anyagi lehetőségek szabtak határt, tették lehetővé. Az EME könyvtára tehát részben azt is megmutatja, hogy mit olvastak, mit gyűjtöttek egykor az erdélyi emberek, hiszen ezt az örökséget ajánlották fel – az EME első korszakában szinte kizárólag adományként, később megvételre vagy cserében is – az EME számára.³ Az EME könyvtárának alapjait – jól ismert tény a szakirodalomban – Kemény József gróf könyvtára jelentette, aki 1841-ben felajánlotta könyvtárát egy létesítendő erdélyi nemzeti múzeum számára. Őt követte hasonló felajánlással Kemény Sámuel és Teleki József, akinek könyvtára valószínűleg több „ősnyomtatványt” is tartalmazhatott.⁴

- 3 Az EME (nem csak a könyvtárát gyarapító) adományozókról albumot készült összeállítani. Ezzel a feladattal Szabó Károly, Brassai Sámuel, Szabó Ferenc és Finály Henrik foglalkozott. Az adományozók neve szerint ábécérendben összeállítandó albumba minden adományozó külön lapot kapott, amelyre felírták adományának tárgyát. Az albumot nem tervezték bekötetni, a lapokat két tábla között összefűzve tárolták volna, így hagyták volna nyitva a jövőbeli bővítés lehetőségét. Az értékesebbnek tartott adományokat tételesen meg is nevezték, pl: „Kölcei Kende Kanutz – *Heltai Chronika*, 1575”; „gr. Lázár László – *Sylvester János Újtestamentum*, 1541; *Károlyi Gáspár Újtestamentum*, 1687 (*Apafi példánya volt*)”; „br. Nopcsa Ferenc – *Thuróczi-krónika*, 1488; *Legendae sanctorum regni Hungariae (incunabulum)*”. Az album „nyersanyagának” nagy része ma a kolozsvári állami levéltárban található (KvÁLt Fond 298, 94: *Fișele alfabetice de la care provin diverse obiecte muzeale, cărți, documente*), a tervezet szövege és az album néhány lapja a kolozsvári Egyetemi Könyvtárban, pl. az egyik Szabó Károly által készített lap: *Czecz Antal. 64 kötet könyv, legnagyobb részben magyar irodalmi munkák; közöttök Heltai Gáspár Kolozsvártt 1574. nyomtatott Cancionáléjának, melynek Péczelen a gr. Ráday-könyvtárban lévő példányát eddig egyetlennek ismerték, teljesen ép példánya.* (ColDoc 176/1861.83).
- 4 SÍPOS: i. m. 11–13. Az ősnymtatvány időhatárának mai keretét Hain óta tekintjük világszerte elfogadottnak. A 19. században az „ősnymtatvány” kifejezés még nem feltétlenül jelentett szigorúan az 1500. december 31-ig megjelent könyvet. Ezzel magyarázható az is, hogy az Egyetemi Könyvtár mai ősnymtatvány-gyűjteményében miért nem találtunk Te-

Úgy is tekinthetjük tehát, hogy az Egyesületnek már megalakulása előtt volt könyvtára.

Az első könyvtáros – a várakozásokkal ellentétben – nem a Kemény-gyűjteményt kezelő Mike Sándor lett, hanem a nagyszalontai református főgimnázium tanára, Szabó Károly,⁵ öt választották könyvtárosnak 1859. november 26-án, a Múzeum-Egyesület alakuló gyűlésén. Szabó Károlyt már korábban is próbálta Erdélybe hívni Mikó Imre,⁶ 1859 végén elfogadta a felajánlott könyvtárosi tisztséget. Mikó Imrét döntéséről 1859. december 5-én tájékoztatta:

Nagy méltóságú Gróf, Muzeumi Elnök Úr!
Kegyelmes Uram!

Midőn az erdélyi országos muzeum alakuló közgyűléséből november 26-dikáról hozzám intézett hivatalos levélre, melyből muzeumi könyvtárnokká választásomról értesülvén, válaszolni szerencsés vagyok, legkedvesb kötelességemnek ismerem ezen irántam tanúsított kitüntető bizodalom- és megtiszteltetésért legőszintébb köszönetemet nyilvánítani.

Jól tudom milly nehéz, kivált kezdetben, a feladat, mellynek végrehajtását e hivatallal magamra vállalom; mélyen érzem az erkölcsi felelősség súlyát, melly a nemzet rám bízott szellemi kincseinek nem csak hű és gondos megőrzése, hanem lehető legcélrányosabb és hasznosabb kezelése tekintetéből hivatalommal együtt jár; s igen méltányosnak ismerem, hogy a nemzet attól, kit e kincsei kezelésével megbízva azon szerencsés helyzetbe emelt, hogy folytonosan tanulmányának élhessen, méltó joggal várhatja és követelheti; hogy helyzetének előnyeit fölhasználva a nemzeti irodalom hű s fáradatlan munkássággal rója le hálartozását: azért komolyan számot vetettem magammal, mielőtt e személyemre nézve megtisztelő, munkásságomra nézve kedvező, de egyszersmind olly felelősséggel járó hivatalt elfogadására magamat elhatároztam.

leki József könyvtárából származó ősnymtatványt, ill. egyről feltételezzük, hogy talán innen származhatott: Inc. 70, posessor Em. Teleki, Viena, 1813 Xbi.

5 Szabó Károly munkásságának legutóbbi méltatása: *Szabó Károly-émlékkönyv*. Szerk. Szőnyi Éva. OSZK–Gondolat–Magyar Könyvtárosok Egyesülete, Bp., 2020 (a továbbiakban *Szabó Károly-émlékkönyv*). Lásd életútját ebben a kötetben: SZABÓ Sándor: *Szabó Károly (1824–1890), a bibliográfusok nagy triászának első tagja*. 25–37.

6 1858 februárjában Mikó Imre egy nagyenyedi tanári állást ajánlott fel az akkor harmadik éve Nagyszalontán tanító Szabó Károlynak. Szabó: *i. m.* 32–33.

Teljes munkakedvvel és örömmel, mint kit szerencsés sorsa a vágyainak leginkább megfelelő pályatérre vezetett, ajánlkozom én kitűzött feladatához fogni, reménylve hogy erőm és képességem a munka és gyakorlat közben csak edződni és fejlődni fog; tiszta lélekkel ígérem, hogy éltem vezér csillagául kötelességem hű és pontos teljesítését tekintem, s fáradozásom legfőbb jutalmául ohajtom, hogy azon bizodalmat, melyet a nemzet eddigi irodalmi munkásságomért olly igen lekötőző méltánnyal s jövőre nézve mintegy ösztönül és buzdításul irántam nyilvánított hivatalos tiszttem és irodalmi munkásságom hű folytatásával teljesen megérdemelni és meghálálni szerencsés és képes lehessenek.

Illy tiszta szándék s szilárd elhatározás mellett szives készséggel ajánlom föl erőmet és tehetségemet azon nemzeti intézet szolgálatára, melyet Excellentiád buzgó vezetése alatt Erdély lelkes honfiainak magasztos áldozatkészsége, a nemzeti tudományosságnak, a szellem hatalmának, a nemzet erkölcsi erejének emelése végett késő jövőre alkotott, annak fölvirulását szívemből ohajtom s a hivatásomnak megfelelő téren tehetségemhez képest előmozdítani szent kötelességemül tekintve.

Ki is magamat Excellentiád kegyeibe s a muzeum-egylet tisztelt tagjainak szives indulatába ajánlva, a megmélyebb tisztelettel maradok Excellentiádnak alázatos szolgálja, Szabó Károly, mk.
Nagy-Kőrösön December 5-dikén 1859.⁷

Szabó Károly 1860 márciusában kezdte meg működését az EME könyvtárában,⁸ a könyvtár megszervezését, gondozását, gazdagítását és első katalógusainak elkészítését neki köszönhetjük, „az ő igazgatása alatt [az EME könyvtára] az ország jelentős közgyűjteményei közé emelkedett”.⁹ Szabó Károly már Nagy-Kőrösön, az ottani kollégiumi könyvtár rendezése során felismerte, hogy a régi magyar könyveket – a külföldi gyakorlat mintájára – magyar „ősnymtatványként” külön kezelte, az RMK gyűjtőkörének elvei már ott formálódtak, ezek kicsiszolódását az EME könyvtárának anyaga tette lehetővé: régi könyvek iránti érdeklődése Kolozsváron vált szenvedélyévé, és ennek eredménye a *Régi magyar könyvtár* I., II. és részben a III. kötete, a mun-

7 Lelőhelye: KEK, Különgyűjtemények, Col. Doc. 172/1859.73.

8 Ld. Szabó Károly levele az EME választmányához, 1860. január 20. Mint írja, nagy-kőrösi tanári teendői nem engedik hamarabb Kolozsvárra való költözését. (KEK, Col. Doc. 176/1860. 48.)

9 BORSA Gedeon: *Magyar könyvtárosok: Szabó Károly (1824–1890)*. Könyvtáros 6(1956). 104.

ka folyamatáról közzétett (rész)eredményei tanúskodnak.¹⁰ Vele kezdődött tehát a könyvtár RMK-állományának számbavétele, szakszerű feldolgozása, gyarapítása, és növekedett tovább – a kolozsvári egyetem könyvtárával egy ideig párhuzamosan, majd abba beolvastva – az elmúlt több mint 160 évben a Szabó Károlyt követő igazgatók és tudós könyvtárosok irányítása és felügyelete mellett. Néhányukat név szerint is ki kell emelnünk: Ferenczi Zoltán, Erdélyi Pál, Gyalui Farkas és – eleinte EME-könyvtári napidíjasként, majd egyetemi könyvtári alkalmazottként – az erdélyi írott örökség egyik legnagyobb megmentője, egy ideig az RMK-állomány felelőse, Kelemen Lajos.

Az EME könyvtárában a régi magyar könyveket (is) kezdetben formátum szerint helyezték el a polcokon, a gyűjtemény jelenlegi elrendezését 1907 után, az új (jelenlegi) épületbe való beköltözéskor kapta. Ez követi a Szabó Károly által meghatározott rendet, vagyis kronologikus, nyomdahely, majd szerző szerint betűrendben sorakoznak egymás mellett a kötetek, az elhelyezéskor nem választották szét az RMK I–III. gyűjtőköre szerint az állományt. A cédulakatalógust pedig ugyancsak Szabó Károly gyakorlata szerint vezették tovább. Nyomtatott katalógus formájában való közzététele nem új szándék, elkészülésének késlekedése számos okkal magyarázható, nyomasztó hiányát azonban folyamatosan érezzük. A rendszerváltás utáni, nemcsak ideológiai, hanem technikai szempontból is megváltozott világban az online katalógusok elkészítésén volt a hangsúly. A munkafolyamatban prioritásként kezelték a régi könyvek bevezetését is. A régi könyvek közül az RMK-gyűjteményt Kolumbán Judit vezette be, az ő tízéves munkájának eredménye, hogy ma a könyvtár online katalógusában az anyag kb. 85–90%-os feldolgozottsággal jelen van. A kötetleírások elveinek kialakítása, a példányadatok leírása hatalmas feladat egy embernek. Az online katalógusba történő bevezetés azonban távolabbi célokat is szolgált: a nyomtatott katalógus formájában való kiadását, amit a könyvtár mindig is erősen szorgalmazott. Az online katalógusba történt bevezetés ezért is nagy lépés, hiszen ily módon szinte a teljes állományt átláthatjuk, alapvető nyersanyag, amelyet a katalógizálás során készített – az online felületen közzé nem tett – jegyzetek egészítenek ki: a possessorok bejegyzéseinek leírása, további kézírásos bejegyzések átírása vagy legalább jelzése. Így hát e most készülő katalógus nem a nulláról indul, Kolumbán Judittal egyeztetve, az ő eddigi munkáját felhasználva folytatom.

Az anyagfelmérés első lépéseként az online katalógusból kivettük az RMK-leírásokat, ez 1441 címet jelent, ebben azonban nincsenek benne a ritkaságtárba he-

10 A katalógus készítésekor – elsősorban a proveniencia tisztázásához – nagyban támaszkodunk Szabó Károly cikksorozatára: *Az erdélyi közkönyvtárak régi magyar könyveiről. Az erdélyi muzeumi könyvtár régi magyar könyvei (1536–1711). Az Erdélyi Múzeum-Egylet Évkönyvei, 1868–1870. 33–72; 113–146; 1871–1873, 76–92.* További írásainak jegyzékét lásd Kégli Ferencnek a *Szabó Károly-émlékkönyv.* 188–252. oldalain megjelent írásában.

lyezett RMK-k, valamint a régi könyveket tároló patriotikumraktárból az RMK-gyűjteménybe még át nem helyezett kötetek, majd kétdoboznyi azonosítatlan töredék, valamint az RMK és az RMNY gyűjtőkörébe tartozó régi román könyvek – ez utóbbi számszerűen 13 címet jelent. Ezekkel együtt nagyjából 1500 körülire becsüljük a könyvtár RMK-gyűjteményébe tartozó könyvcímeket. A katalógus szempontjából ennél nyilván jóval nagyobb kötetsszámról beszélünk: hiszen a többkötetes munkákat, a duplumokat is mind egyenként, a saját partikularitásaikkal együtt kell leírni.

A nyersanyag összeállítása után a feldolgozás szempontját tisztázó szerkesztési elveket határoztuk meg. Kolumbán Judittal közösen úgy gondoltuk, hogy némi módosítással Szabó Károly RMK-köteteinek felépítését kell követni. Eszerint az RMK I–III. anyagát egybe vesszük, a jól ismert rend szerint lebontva: a kiadás éve, helye, majd betűrendes sorban a kötetek. A szerző nélküli műveket a cím első szava szerint soroljuk be, a névelőt nem vesszük tekintetbe. Az év nélküli kiadványok – Szabó Károly gyakorlata szerint – az illető század végére kerülnek; az ismeretlen helyen nyomtatott könyvek pedig a vonatkozó év végére kerülnek.

A tételeírásokat sorszám előzi meg, a duplumok külön sorszámot kapnak. A tételeírásoknak két része lesz: a cím- és a példányleírás.

A katalógus tételei szerzői betűrendben (ahol nincs szerző a cím első szava – névelő nélkül – alapján) következnek. A szerző nevét kiskapitálissal szedtük, a cím első szavát nagy betűkkel. A szerző névformáját az RMNY, a nem magyar nevek névformáit a *Deutsches Bibliographie*, a VD 16 és VD 17 (német szerzők esetében), illetve az Egyetemi Könyvtár régi román könyveinek katalógusa¹¹ és a Habsburg Birodalom régi román könyveit összegyűjtő katalógusa¹² alapján, más nyelvek esetén a nemzeti bibliográfiák névátírási szokásait követtük. A címleírásban az RMNY elveit követjük: a cím átírásában, rövidítésében, a más forrásból származó címek jelölése tekintetében. A címben előforduló szellemi közreműködők neveit nagy betűkkel emeltük ki. Az RMNY gyakorlatához hasonlóan a fordításokat nem a szerző, hanem a fordító nevéhez soroltuk be. A címet új sorban az impresszum adatai követik: a kiadás helye – ahogyan a nyomtatványon szerepel –, éve (a latin számokat minden esetben átváltuk arab számokra) és a nyomdász neve következik, ez utóbbi mindig alanyesetben. Újabb sorban következnek a formátum és a terjedelem adatai: csak a formátumot adjuk meg, tekintet nélkül a méretre, majd az oldal, ill. a lapszám. A füzetjelzésre csak a töredékek és a nagyon hiányos példányok esetében hivatkozunk. []-lel jelöljük a számozatlan oldalakat/lapokat. A lap/oldalszám után pontosvesszővel elválasztva a grafikai ábrázolások, könyvdíszek, jelzésüket az RMNY rövidítései szerint használjuk.

11 Doina HANGA–Elena MOSORA: *Catalogul cărții vechi românești din colecțiile Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga” Cluj-Napoca*. [S.n.], Cluj-Napoca, 1991.

12 Ioan CHINDRIȘ et al.: *Cartea românească veche în Imperiul Habsburgic (1691–1830). Recuperarea unei identități culturale*. Mega, Cluj-Napoca, 2016.

Újabb sorban következnek a nemzeti bibliográfiai utalások (RMK, RMNY, Sztripszky, Apponyi, BRV, VD 16, VD 17, EDIT). A BRV gyűjtőkörébe tartozó kötetek esetében megadtuk az Egyetemi Könyvtár saját BRV-katalógusának jelzését is, a tétel készítésekor ezekre (is) támaszkodtunk (BRV–BCU).

A példányleírás felépítése a következő:

A példányleírás szempontjainak összeállításában Muckenhaupt Erzsébet, Emődi András, Kurta József stb. katalógusait tekintettük irányadónak, az ezek alapján kialakult rendszert követjük:

A. A példány állapota, itt jelezzük csonkaságát, hiányait. Az elveszett vagy kikövetkeztetett íveket []-ben adjuk meg.

B. A kötés leírása: anyaga, díszei, állapota, kora. Amennyiben a gerincen szerepel szerző, cím vagy évszám, itt adjuk meg ezeket, betűhű átiratban, a rövidítések feloldása nélkül, dőlttel szedve. A magyarországi történelmi köteteket igyekszünk Rozsondai Marianne könyve alapján azonosítani.¹³ A díszítőelemek jelölése az ő kötete alapján történik. A külföldi eredeti köteteket igyekeztünk leírni a német nyelvterületre kiterjedő adatbázis alapján (<https://www.hist-einband.de>), lehetőség szerint azonosítani. Az újabb, 19–20. századi kötések amennyiben szignáltak, jelezzük (pl. Czecz Antal, Hantz György kötése stb.). A már azonosított kötések esetében jelezzük eredeti voltukat és az azonosított műhelyt, hivatkozunk az azonosítás forrására.¹⁴

C. A proveniencia adatai, időben visszafelé haladva. Elsőként a bélyegzőket és a régi jelzeteket írjuk le (lehetőség szerint tulajdonoshoz kötve), ezután következnek beszerzésre vonatkozó, külső forrásokból származó információk, amennyiben ezeket sikerült feltárni. Az egykori adományozók, eladók neve után zárójelben közöljük az információ forrását. Ilyen irányú információink forrásai a következők: a Szabó Károly által 1866–1872 között vezetett *Beszerzési könyv* (ebben vezette a könyvvásárlásokat, cseréket) és a *Jegyzőkönyv*,¹⁵ az általa 1868–1873 között megjelentetett, az

13 ROZSONDAI Marianne: *A magyar könyvkötés a gótikától a művészkönyvekig*. MTA Könyvtár és Információs Központ–Kossuth, Bp., 2019.

14 Elsősorban az alábbi munkáról van szó: ILYÉS BARTHA Hajnalka: *A kolozsvári Egyetemi Könyvtár tulajdonában levő Temesvári Pelbárt és Laskai Osvát–művek kötéseiről*. Erdélyi Múzeum LIX(1997). 1–2. sz. 236–245.

15 Leőhely: *Beszerzési könyv* – KEK, Különgyűjtemények – Col. Doc. 105. Nincs tudomásunk arról, hogy a korábbi/további évekről készült-e ilyen napló. A könyvcserék lehetőségét Szabó Károly külön listákon vezette, ezekre írta fel a különféle intézmények/magánszemélyek cserére kínált, ill. cserébe kért könyveit. Ezeken a listákon számos RMK is szerepel. Néhány ilyen fennmaradt lista: Uo., Col. Doc. 152. Ezeken kívül a cseréknek külön jegyzőkönyvet is vezettek: *Jegyzőkönyv Az erd. muzeumi könyvtár eladott vagy becserélt többszörös példányairól*. KEK, Különgyűjtemények, jelzet nélkül. A cserék esetében a *Jegyzőkönyv*be bevezették a csere útján szerzett értékesebb köteteket, így pl. a régi magyar könyveket, erről a forrásról később még lesz szó.

EME könyvtárának RMK-állományát összegző cikksorozat, amelyben minden kötetnek megadta provenienciáját is, az Erdélyi Pál igazgató által elkezdett, 1905–1942 között vezetett Gyarapodási napló (ebben értelemszerűen az adományok, cserék és vásárlások egy helyen vannak feltüntetve). Az Erdélyi Múzeum folyóiratban rendszeresen közreadták a közgyűlések beszámolóit, a különböző táruk vezetői által felolvasott jelentéseket. A könyvtár esetében minden gyarapodást – adomány, vásárlás, csere – taglalt a könyvtárnok jelentése (Könyvtárnoki jelentés), és rendszeresen közölték az adománylistákat. Elvben tehát minden 1873-ig, valamint 1905–1942 között beérkezett RMK-nak tudjuk a provenienciáját. Az EME könyvtára gyarapítására vonatkozó iratokat őriznek a levéltárban, ezeket átnéztük, az innen kiszűrt adatokat felhasználjuk, akárcsak a Kelemen Lajos naplóiban talált, erre vonatkozó információkat. Az információk egy része között természetesen van átfedés is (pl. a levéltárban talált adományozólisták, összeírások, levelek, vásárlási/cserenyugták és a Szabó Károly által közzétett cikksorozat tételei között), ezekben az esetekben a nyomtatásban is megjelent forrásra hivatkozunk. Az Országos Nemzeti Múzeummal (ma: OSZK) vagy a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárával cserélt példányok esetében a csere tényéről elsősorban a kötetbe ütött pecsétek tanúskodnak, e tény további igazolásától, akkor is, ha van rávonatkozó dokumentum, eltekintünk. A külső forrásokat a dőlt betűkkel szedett származás után zárójelben adjuk meg rövidítve (BK Beszerzési könyv, EME-Évk. – Szabó Károly cikksorozata, GyN – *Gyarapodási osztálynapló*, EM – Erdélyi Múzeum folyóirat, KvÁLt – Kolozsvári Állami Levéltár, KL – Kelemen Lajos naplói stb.).

Nem írjuk le az Egyetemi Könyvtár 1945 utáni pecsétjeit (Biblioteca Universităţii Cluj, Biblioteca Universităţii Cluj-Napoca, Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” Cluj-Napoca), csak azokban az esetekben, amikor az Egyetemi Könyvtár beszerzése a vonatkozó kötet.

Az eredetre, tulajdonosra vonatkozó információk mindegyikét új sorban kezdjük.

D. Egyéb bejegyzések, széljegyzetek: teljes szövegükben és szöveghűen csak azokat közöljük, amelyekben személynév, helynév és/vagy évszám fordul elő. Különben csak jelezzük tartalmát, nyelvét és korát. Ugyanitt jelezzük a rubrikálást, díszítést, rajzokat is.

E. Kolligátumok esetében itt utalunk az első tag tételszámára, az első esetben az összes tag tételszámára. Ha valamely tag nem tartozik az RMK gyűjtőkörébe, azt is röviden leírjuk.

F. A példány legfontosabb irodalma, kiadásai, azokban az esetekben, ha az RMNY megjelenése óta eltelt időben jelent meg, valamint az 1670 utáni kötetek esetében.

A tétel utolsó sora a példány mai jelzete.

A katalógus előkészítése tervezésekor nagy hangsúlyt helyeztünk a beszerzés módjának megállapítására, ezt követően pedig a proveniencia lehetőség szerint minél

mélyebb feltárására. Ez viszont csak akkor derülhet ki, ha, amennyiben lehetséges, megpróbáljuk múltját felgöngyölíteni. Minden könyvnek története van, s ez a történet szorosan összefügg azzal, amit az adott könyv képvisel és képviselt a korábbi századokban. A könyvek története elképzelhetetlen olvasóik, az ő történetük nélkül, ennek olvasásszociológiai, művelődés- és mentalitástörténeti hozadéka kétségtelen. Ily módon hozzájárulhat az egykori könyvtárak rekonstrukciójához is. A könyv származásának első lépéseként tehát intézményi származását állapítjuk meg: itt két nagy csoport van, az EME és az Egyetemi Könyvtár (ennek minden elődjével együtt). Az egykori hovatartozáson túl a beszerzés módja is az esetek nagy részében kiderül. Ily módon rekonstruálhatóvá válik az egykori egyesületi könyvtár RMK-állománya. Emellett pedig legalább töredékében láthatóvá válnak az egykori főúri/értelmiségi könyvtárak (Toefeus Mihály, Szathmári Pap Mihály, Apafi, Rhédey, Cserey stb.) darabjai, és nem utolsósorban – azokban a szerencsés esetekben, amikor az olvasó(k) kezük nyomát hagyták a könyvben – részben látszani fog az is, hogy mely köteteknek voltak korabeli vagy közel kortárs olvasói, mint ahogyan az is, hogy mely régebben nyomtatott köteteket forgattak szívesen nyomtatásuk utáni évtizedekben, évszázadban.

A másik fontos hangsúlyt a kötések leírása kapta. Az eredeti elképzelés szerint nem terveztük a kötések részletes leírását, csupán jelezni kívántuk az eredeti kötések. A munka előrehaladtával azonban több olyan eredeti kötés került a kezünkbe, hogy nem elégedhettünk meg csupán eredeti voltának észrevételezésével. Így visszatértünk minden eddig leírt tételhez, az eredeti kötések újra kézbe vettük, és megkíséreltük feltárni hol, ki és mikor köthette be. Ez persze nagyban lelassította a tételkészítés folyamatát, de talán nem volt teljesen haszontalan, a továbbiakban hozunk erre vonatkozóan is néhány példát.

A továbbiakban az 1484–1630 közötti időszak eddig elkészült tételleírásaival kapcsolatos eredményeket ismertetem. Ez 418 könyvcímet jelent, összesen 504 példányban, a teljes anyagnak kevesebb mint egyharmada. Minden további megállapítás kizárólag erre az anyagra vonatkozik. Az 504 példány tartalmazza a duplumokat, a BRV gyűjtőkörébe tartozó köteteket, a töredékeknek azonban csak egy részét. A töredékek között van pár általunk azonosított darab is, az egyik ezek közül, nem kis örömeinkre, unikum. Hét olyan ősnymtatvány van köztük, amelyek az RMK gyűjtőkörébe is tartozik, továbbá 12 unicum-példány.

Ebből az 504 kötetből 437 kötet bizonyíthatóan az EME könyvtárából való, 15 kötetről feltételezzük, hogy ide tartozott.¹⁶

16 A nagyságrendek érzékeltetéséhez idézünk Kelemen Lajos 1938. január 31-i naplófeljegyzéséből: „Ma megszámláltuk a három szekrény anyagát s kiderült, hogy összesen 1525 kötet van. Ebből mintegy 100 az Egy[etemi] Könyvtaré, a többi a Múzeumé. Az Egyetem darabjainak azonban legalább 2/3 része megvan a Múzeumnak. Van ezenkívül még 36

Az azonosítás legegyszerűbb esete, ha a kötetbe belenyomták az Egyesület pecsétjét és/vagy beleírták leltárszámát: 409 ilyen kötetet találtunk. Ezekben benne van az Egyesület pecsétje és/vagy leltárszáma. A pecsétek felirata és formája is változott az évek során: az első korszakból való az Erdélyi Múzeum Könyvtára széles, ovális alakú pecsétje, majd ugyanezzel a felirattal kerekesebb lett a formája (Ferenczi Zoltán igazgatósága idejéből), majd az újabb feliratú Erdélyi Múzeum-Egylet Könyvtára, végül, Erdélyi Pál igazgatósága idején, az Egyesület megszűntetéséig az Erdélyi Nemzeti Múzeum Könyvtára feliratú pecsét. 1891. augusztus 1-én indította el az új igazgató, Ferenczi Zoltán a Szerzemény-könyvet, a leltárszámozás is ezzel együtt kezdődött; ezt a gyakorlatot vitte tovább és fejlesztette a könyvtár első modern igazgatójának tekintett Erdélyi Pál. Az RMK-köteteknek 1904-től kezdődően külön *Gyárapodási osztálynaplót* vezettek egészen 1943-ig, ez tartalmazza, kitől történt a beszerzés, mi módon (ajándék, vásárlás, csere), valamint a kötet leltárszámát. Egyesületi leltárszámok az RMK-kötetekben tehát csak az 1890-es évek közepétől fordulnak elő. Ehhez a 406 példányhoz járul hozzá még néhány kötet, amelyik szintén az EME könyvtárát gazdagította.

A kolligátumok között 14 olyan darabot számoltunk össze, amelyik szintén az EME könyvtárához tartoztak. Az intézményi hovatartozást ezekben az esetekben csak a kolligátum első tétele hordozza (régí EME-könyvtári jelzet, pecsét), ezek mind második tételek lévén, értelemszerűen az első tétel intézményi származásához sorolandók. Továbbá 13 olyan kötetet találtunk, amelyekben nincs ugyan sem pecsét, sem leltárszám, de bizonyíthatóan, legalábbis erősen feltételezhetően az EME könyvállományából valók: fennmaradt a könyvbe ragasztott régí EME-könyvtári címkés jelzetük,¹⁷ az EME könyvtárában egyetlen példányban voltak meg, és Szabó Károly cikksorozatából kideríthető a provenienciájuk,¹⁸ vagy levéltári dokumentumokból kiderül beszerzésük módja. Köztük több csonka példány, könyvtáblából kiáztatott töredék is van, ezek közül ötben megtaláljuk Szabó Károly saját kezűleg leírt azonosítását, bejegyzéseit.¹⁹ Egy kalendáriumtöredéket Ferenczi Zoltán áztatott ki és aján-

kötet beszámozatlan, az utolsó 20 évből. Ezeknek mintegy fele az Egyetemé. Duplum és más többes példány 208 drb van. A RMK-ból 103 drb naptár s ennek negyede unikum". – KELEMEN Lajos: *Napló*. II (1921–1938). S.a.r. Sas Péter. EME, Kvár, 2018 (a továbbiakban KELEMEN: *Napló*). 929.

17 BMV 690, BMV 1731.

18 BMV 320/I, BMV 523a.

19 A bártfai 1581-re nyomtatott kalendárium – BMV 696, a nagyszombati 1603-as kalendárium – BMV 1337, a keresztúri 1608-ban, a kassai 1612-ben nyomtatott kalendáriumtöredékek – BMV 1419, BMV 1489, a Lugossy József által az EME-nek ajándékozott kalendáriumtöredékek, BMV 1483, BMV 1727, BMV 1805.

dékozott az EME-nek (BMV 231). Egy esetben levéltári dokumentum szolgáltat adatot a proveniencia tisztázásához.²⁰

Ezek mellett erősen feltételezhetőnek gondoljuk, hogy az EME egykori könyvtárának példányai lehetettek azok is, amelyeket – egyelőre más forrás híján – az RMK I–III. köteteinek példányadatai jelölnek. Az Egyetemi Könyvtár Különgyűjteményeiben e kézikönyvnek ma is azt a példányát használjuk, amelyet Szabó Károly és az őt követő könyvtárosok is használtak, ebbe vezették be a pótlásokat, javításokat, pontosításokat. Az intézményjelzés nélküli régi magyar nyomtatványok között 13 ilyen kötetet találtunk.²¹

A Hancz (Hantz) György kolozsvári kötésében fennmaradt kalendáriumtöredék, amelyet Gyalui Farkas 1901 nyarán áztatott ki, talán szintén az EME anyagához tartozott.²² Feltételezhető, hogy a Pap Domokos ajándékaként érkezett kötet²³ szintén az EME könyvtárát gazdagította. Erdélyi Pál az EME éves közgyűlésén elhangzott, 1904-ben megjelent könyvtári beszámolójában az adománylistán [Gyallai] Pap Domokos ajándékaként 11 nyomtatványt és hat kéziratot jelez, talán ez lehetett az egyik nyomtatvány.

A fennmaradó 55 kötet elvileg az Egyetemi Könyvtár szerzeménye, ezek közül 40 esetben kimutatható az Egyetemi Könyvtár, illetve annak elődjei állományához való tartozása (pecsét, leltárszám – ideszámoltuk azokat a kolligátumokat is, ahol csak az első tag hordoz tulajdonjegyeket). 15 kötet esetében nincs intézményi pecsét/leltárszám, ezek közül azonban – hasonlóan az EME-könyvek intézményi hovatartozásának megállapítása esetében – egy esetben Szabó Károly bibliográfiájába jegyezték be kézzel egy egyetemi könyvtári példányt: egy königsbergi, 1563-ban kiadott nyomtatványt.²⁴

A tavalyi év során került elő hét olyan töredék, amelyek feldolgozása még folyamatban van, az 1960-as években áztatták ki könyvtáblákból az Egyetemi Könyvtár könyvkötő műhelyében. Sajnos nem minden esetben jegyezték fel, hogy mely kötet táblájából kerültek elő ezek a töredékek. Szerencsés esetben az a két, Heltai

20 BMV 1818a – Eötvös Lajos ajándéka az EME-nek, 1869. KvÁLt 298/241.

21 BMV 812 – RMK III/732; BMV 1112 – RMK III/857; BMV 1535 – RMK III/1156; BMV 1618 – RMK III/1238; BMV 1613 – RMK II/396; BMV 1614 – RMK II/396; BMV 1656 – RMK III/1278; BMV 1650 – RMK II/411; BMV 1652 – RMK II/413; BMV 1648 – RMK II/409; BMV 1683 – RMK II/414; BMV 1811 – RMK I/568; BMV 1449 – RMK II/336. – Közülük kettő (BMV 812 – RMK III/732, BMV 1811 – RMK I/568) mellé írták be utólag, hogy *Erd. Múz.*, egyik sem a Szabó Károly kézírásával, tehát 1890 után kerülhettek be az EME könyvtárába.

22 BMV 297 – előzéklapján: „Könyvtáblából kiáztatta 1901 év nyarán Gyalui Farkas.”

23 BMV 1579/a. Az első kötéstábla belsejére írta rá Kelemen Lajos: „Pap Domokos ajándéka, 1903.”

24 BMV 369 – RMK III/508.

nyomdájából származó, 1553-ban kiadott nyomtatvány, amelyet egy 1559-ben megjelent wittenbergi nyomtatvány, a *Vitae patrum* segesvári gimnáziumi könyvtár példányából áztattak ki. Az egyik töredék Heltai Kiskatekizmusának (Kolozsvár, 1553; RMNY 100) B, C, D íve.²⁵ A másik azonban egy eddig ismeretlen Donatus-féle grammatika töredéke.²⁶ Mivel a töredék egyik lapja éppen az impresszumot tartalmazza,²⁷ azonosítása nem volt nehéz. Donatus latin nyelvtana sokszor napvilágot látott, kiadásainak számát egy újabb RMK-val szaporíthatjuk. Ezeket a mai Egyetemi Könyvtár példányaiként vezetjük be nyilvántartásainkba.

A számlálás végén hét kötet maradt, amelyeknek egykori intézményi hovatartozásáról semmit sem tudunk, ezek a mai nyilvántartásokban az Egyetemi Könyvtár példányaiként vannak jelen.

Ezek az arányok tükrözik a két könyvtár működésének, gyarapítási elveinek mékntjét: 1872 után, a kolozsvári egyetem és mellette az Egyetemi Könyvtár megalapítása után, az EME könyvtára és az egyetem könyvtára egyféle szimbiózisban élt: a régi, muzeális értékű könyvek gyűjtése az EME könyvtárának maradt a feladata, az Egyetemi Könyvtár a kurrens irodalmat gyűjtötte. Az Egyetemi Könyvtár régi könyvállományát főleg azokban az időszakokban bővítették, amikor az EME ezt nem tehette: 1918-tól a bécsi döntésig, valamint a második világháború (és az 1950-ben bekövetkezett államosítás) után napjainkig.

Az Egyetemi Könyvtár mai RMK-állományának köteteit az intézményi hovatartozás után, a beszerzés módjának szempontjából vizsgáltuk meg. A feltárás jelen pillanatában 269 kötet esetében tudunk csak választ adni arra, hogy a beszerzés mi módon – adomány, csere, vásárlás, letét – és kin keresztül – adományozó, eladó stb. – történt (ez mindkét intézményre, az EME-re és az Egyetemi Könyvtárra vonatkozik): 140 kötet adományozás, 52 kötet csere, 73 vásárlás útján, 4 pedig behozatal útján került a könyvtárba.

Az adományozások-vásárlások nagyságrendjét mindkét intézmény esetében jól körülhatárolható periódusokhoz lehet kötni. Mint fentebb említettük már, az EME-nek már megalakulása előtt is volt könyvtára. Kemény József gyűjteményéből bőven kerültek ki az RMK gyűjtőköréhez tartozó kötetek. Az eddig megvizsgált, 1630-ig kiadott könyvek között 13 Kemény József könyvtárából származó nyomtatványt találtunk, ez is tulajdonképpen azt jelzi, amit az egész Kemény-gyűjtemény jelentett az EME könyvtára számára: alapjait. Kemény Sámuel gyűjteményéből is találunk az

25 Ugyanennek a műnek egy töredékét áztatta ki Ferenczi Zoltán, és ajándékozta az EME-nek (BMV 231). Ez a most előkerült azonban jóval bővebb, mint a korábbi, amelyiknek egyetlen íve sem maradt fenn.

26 *Aeli Donatii Donati viri clarissimi De Octo partibus orationis methodus...*, Clavsenbvrgi, 1553, Heltai. – Nem azonos az RMNY 107-el.

27 IMPRESSUS Clausenburi Transylvaniae in Officina Casparis Helti, Anno MDLIII.

eddig feldolgozott időszakban 5 kötetet. Az adományozók közül messze kimagaslik Mikó Imre gróf 20 kötetnyi adománya, amelynek értékét nagyban növeli, hogy ebből 9 kötet egykor az Aranka-gyűjteményt gazdagította.²⁸ Mikó egykori köteteinek azonosítását – az esetek nagy részében – a művekbe ragasztott ex librise könnyíti meg. Mikó Imrét az ősnymtatványok adományozójaként is számontartjuk: az RMK-k között Laskai Osvát *Sermones dominicales...* 1498-ban, Hagenauban (RMK III/39) megjelent kötete tartozik ide.

Az EME-nek adományozott családi könyvtárak közül mindenképpen ki kell emelni még a gr. Teleki Domokos gerneszezi könyvtárát. Szabó Károly 1877-ben megjelent könyvtári jelentésében írja, hogy ebből a hagyatékból – amelyik tulajdonképpen az egykori Ráday-könyvtár egy részét is magában foglalta – a régi magyar könyvállomány 154 kötettel gyarapodott. Az 1630-ig kiadottak közül ötben találtuk meg a proveniencia nyomát, ezek közül négy egykor Ráday Eszter könyvtárának darabja volt: Székely István krónikája (Krakkó, 1559 – RMNY 156), Félegyházi Tamás *Loci communese* (Debrecen, 1601 – RMNY 874), Debreczeni János, *Christianus suspirans* (Debrecen, 1615 – RMNY 1081), Gyarmati Miklós *Keresztényi felelet Monoszlói Andrásnak* (Debrecen, 1598 – RMNY 830) és nem a Ráday Eszter könyvtá-

28 Mint tudjuk, az Aranka-gyűjteményt eredetileg a Magyar Tudományos Akadémia vásárolta meg, Mikó Imre közvetítésével, 1856-ban. Az ez ügyben még 1855-ben elkezdődött, az Akadémia „titoknokával”, Toldy Ferencsel folytatott levelezés fontosabb darabjait – a forrás megjelölése nélkül – kiadta Jancsó Elemér: *Gróf Mikó Imre ismeretlen levelei*. Szellem és élet, 1943/1–2, 76–89. (Mikó Imre *Leveleskönyveibe* – 1855–1864, 14 kötet – is bemásolta ezeket, idézeteink ebből a forrásból valók: KEK Ms. 3567) Toldy és Mikó levélváltásából tudjuk, 1856. augusztus 1-én az Akadémia elküldte a gyűjteményért kért árat, 1000 pengőforintot. Ez év novemberében úgy tűnt, hogy Mikónak – éppen Toldy közbenjárásának hatására is – sikerült közelebb kerülni az Erdélyi Múzeum megalapításához. Ezen fellelkesülve kérte Toldytól november 19-én, hogy az Akadémia – a vételár általa való visszatérítése mellett – engedje át a létesítendő egyesületnek az amúgy is Erdélyt illető, erdélyi tartalmú gyűjteményt. A kérésének elfogadásáról 1856. november 24-én értesítette az Akadémia nevében Eötvös József: „Excellentiád nov. 19-ről költ levelében átengedését ohajtja a részünkre szíves közbenjárása által, kinyert Aranka-gyűjteménynek. Az Akadémia célja annak megszerzésében annak megmentése volt: mikor az, Erdélyi léssen, nem szűnik meg szellemileg a mienk is lenni: s így örömet lemondunk anyagi birtokáról, első jelül azon kézfogásnak, mely bennünket a keletkező társintézettel testvérileg öszszefűzend” (KEK – Ms. 3567/IV, 19v–20r). Mikó Imre 1856. december 5-én írta Toldynak: „(...) Az elsőnek tárgya, hogy t.i. az Aranka-féle gyűjteménynek az 1000 conv. ft vásárösszegnek általam megfordítása mellett átengedését a történelmi bizotmány az Akadémiának ajánlani fogja – a T. Akadémia ugyan a napról hozzám intézett hivatalos értesítése által a T. Titoknok úr sejtelve és biztatása szerint rám nézve nagyon örvendetes eredménnyel van eligazítva. [ide egy jelet tett, a lap alján a kiegészítés:] minek következtében az érintett 1000 ft-ot idezárom” (KEK – Ms. 3567/IV, 28v).

rából pedig a könyvritkaságnak számító Pázmány Péter-mű, az Alvinczi Péternek szóló *Öt szép levél* (Graz, 1609 – RMNY 980).

Az EME első időszakában, megalakulását követően nagyjából a kolozsvári egyetem megalapításáig, láthatóan nagyobb volt az adakozási kedv, nagyon sok magán-személytől érkezett, olykor csak egy-két kötetből álló adomány ebben az időszakban. Az alapítók mellett Erdély nemeseinek nevét természetesen megtaláljuk az EME adományozói között: például báró Nopcsa Ferenc, Hunyad megyei főispán, paleontológus, akinek az eddig feldolgozott anyagban két ősnymtatványát regisztráltuk (*Legendae S[an]cto[rum] Regni Hungariae...*, Strassburg, 1484 k., RMK III/61; Thuróczy krónikájának 1488-as augsburgi kiadása, RMK III/15), vagy a Lázár grófok, Teleki Domokos stb. – az ő társadalmi státusuk, hivataluk meg is követelte az adakozási gesztusokat. Erdély polgárai is siettek gyarapítani az újonnan alapított erdélyi múzeum gyűjteményeit. Éppen ezek a „kisebb” adományok mutatják, hogy a Mikó Imre által meghirdetett múzeum gondolata Erdély-szerte adakozási hullámmot indított el, sokan érezték megszólítva magukat Mikó felhívásától, és sokan kívántak hozzájárulni a múzeum felállításához: a Kolozsváron dolgozó sebészorvostól, dr. Incze Istvántól 12 kötetet regisztráltunk, ezek mindegyike egykor a Szathmári Pap Mihály (1737–1812) tudós református professzor könyvtárának darabja volt;²⁹ Benkő Ferenc törvényszéki tanácsos,³⁰ a krasznai tanító, Ködöböcz Károly (Heltai *Agendája*, Kolozsvár, 1559), a tordai polgármester, a tordai református lelkész, Miklós Miklós (Szenci Csene Péter két nyelvű, magyar–latin református hitvallása, a *Confessio fidei...*, Debrecen, 1616), Nagy Miklós, a szilágysomlyói hivatalnok (Draskovich János fordítása, egy fejedelmi tükör, a *Horologium* – Graz, 1610), Rittner Károly (Calepinus szótárának 1605-ös bázeli kiadása) – néhányan azok közül, akiket nevesíteni tudtunk.

A 20. századi adományozók közül Kuun Géza és Borbély Sándor nevét emeljük ki. A nyelvész, orientalista igen gazdag könyvtára 1906-ban került be, a feldolgozott időszakból négy kötetben találtuk meg ex librisét. A székelykeresztúri Tanítóképző unitárius igazgató-tanárának³¹ könyvtárát Kolozsváron sebészorvos fia adományozta az EME könyvtárának 1915-ben, 9 kötetben találtuk meg az *id. Borbély Sámuel gyűjteménye* feliratú pecsétet.

29 A Szathmári Pap és az Incze családot rokonsági kötelék fűzte össze: dr. Incze István dédapja, nagybaconi Incze Mihály református esperes és Szathmári Pap Mihály apatársak voltak.

30 Benkő Ferenc nagyenyedi tanárnak egyik, 17 darab 16–17. századi nyomtatványból álló kolligátumkötetét ajándékozta az EME-nek hasonló nevű fia. Szabó Károly ismertetéséből kiderül, a kolligátumot szétszedték és darabonként köttették be. – EME Évkönyvei, 1861–1863, 2. köt., 157.

31 KELEMEN Miklós: *Borbély Sámuel (1842–1915)*. <http://tudastar.unitarius.hu/UNEL-2000/20056/15.pdf> (Utolsó megtekintés: 2023. 04. 21.)

Az eddig feldolgozott anyagban egyetlen 1940 után érkezett adományt találtunk: csehédfalvi Ambrus Géza és felesége, Deák Gizella ajándékát, egy Heltai-nyomda-terméket 1591-ből, a *Magyar aritmeticát* (RMNY 665).

Az Egyetemi Könyvtár adományozói egyenes arányban vannak az eddig vizsgált időszak mennyiségi megoszlásával a két intézmény könyvtára között. Két ajándékozót találtunk, mindketten 1938-ban gyarapították az Egyetemi Könyvtár régi könyves állományát. Kelemen Lajos – munkáltatója, az Egyetemi Könyvtár iránti „hálája és elkötelezettsége” jelül – Zsámboky Jánosnak Bonfini-kiadását (Bázel, 1568) adta át; a naszódi Martján testvérek szintén 1938-ban három kötetet ajándékoztak az Egyetemi Könyvtárnak: ugyanennek a Zsámboky-kötetnek egy példányát, Szamosközi István *Annalecta lapidoruma* 1596-as, padovai kiadását és egy Coresi-nyomtatványt, az 1561-ben Brassóban kiadott román nyelvű evangéliumfordítást. Ez utóbbi igen értékes, nagyjából 900 kötetet számláló adomány a 17–19. században kiadott könyveket foglalt magában, az egyik legfontosabb hozzájárulás volt az Egyetemi Könyvtár régi román könyvgyűjteményéhez (is).

Számítunk arra, hogy a feldolgozás további folyamatában még nem egy, eddig megismert ajándékozó nevével fogunk találkozni.

Szabó Károly a teljes EME-könyvtár duplumainak jegyzékét több ízben is összeállította, ezeket használta fel más intézményekkel való cserékre. Hasonlóan járt el a régi magyar könyvek esetében is. Ennek a gyakorlatnak Szabó Károly halála után alig találjuk nyomát (ez nyilván nem a szándék/gyakorlat hiányát jelenti, sokkal inkább a régi könyvek véges számával magyarázható: a Szabó Károly munkássága hatására fellendült régikönyv-gyűjtés során sok előkerült példány lassan megtalálta helyét valamelyik intézményi vagy magánkönyvtárban).

Az 1630-ig kiadott kötetek között 11 kötet került erdélyi csere útján az EME könyvtárába, hét kötet a kolozsvári Református Kollégiummal való cserével, egy-egy kötet a székelyudvarhelyi unitárius gimnáziumtól, a Batthyány-könyvtárból került be. Az egyik esetben azt is tudjuk, milyen kötetek cseréltek gazdát. A kolozsvári református kollégiummal 1862. május 3-án lebonyolított csere során szerezte meg az EME számára Pécsváradi Péternek Debrecenben 1629-ben nyomtatott vitairatát (RMNY 1427), II. Apafi Mihály arcképét és Bornemisza Anna címerét, és 19 kötetet adott cserébe.³²

32 *Jegyzőkönyv...*, i. m. Ebbe a könyvbe célszemély szerint vezették be, milyen könyveket kínáltak az illető magánszemélynek vagy intézménynek cserére vagy eladásra. A könyv értékét a választmány bevonásával állapították meg. Az ily módon szerzett könyvek listáját ide nem írták be, csak az értékesebbnek tartott szerzeményeket jelezték itt. Amennyiben nem csere, hanem vásárlás történt, azt feljegyezték. A *Jegyzőkönyv*ben volt néhány boríték is, Szabó Károly írásával, az egyikből éppen a református kollégiummal lebonyolított cserének részletei derülnek ki: ideje, a gazdát cserélt kötetek, műtárgyak megnevezése. A *Jegyzőkönyv*ben kevés, az EME által cserére vagy eladásra ajánlott RMK-kötetet találni, de né-

Két kötetet – az adományozók névsorából már ismert – Filep Elekkel cseréltek. Nagyobb mennyiségű cseréket a Magyar Nemzeti Múzeummal (a mai OSZK) bonyolítottak le. 39 kötetben találtuk meg a *Másodlat a M. N. Muzeum Széch. Orsz. Könyvtárból, A M. N. Muzeum Könyvtárából* feliratú pecsétet. Ezek nyilván nem mind cserével, ajándékként is érkezhettek az EME könyvtárába. Az Egyesület 1878. évi közgyűlése elé terjesztett jelentésében Szabó Károly beszámolója szerint 1877-ben a Magyar Nemzeti Múzeum (ma: OSZK) duplumaiból 32 kötettel sikerült szaporítani az EME régi magyar könyveinek számát, 1880-ban az előző évi gyarapodást bemutatva írja, hogy ugyaninnen válogatott ki az Egyesület számára 39 RMK-kötetet.³³ A *Beszerezési könyv* és a *Jegyzőkönyv* alapján jó látható, ki mindenki állt az EME cserekapcsolatban.

Az Egyetemi Könyvtár cserekapcsolataihoz az eddig feldolgozott időszakban egy példát hozhatunk: Coresi Zsoltároskönyve (Brassó, 1570 RMNY 275) érkezett ilyen módon a csernovici egyetemi könyvtárból 1943 nyarán.³⁴

A Szabó Károly idejében történt vásárlások közül két nagy családi könyvtár megvásárlását kell kiemelnünk: a Csáky- és Cserei Farkas krasznai könyvtárának megvásárlását. Az 1630-ig feldolgozott anyagban nem találtunk a Csáky-könyvtárból származó kötetet, a Cserey-könyvtár bekerülésének eredményeként őrzünk ma is öt, egykor ide tartozott régi magyar könyvet. Ezek mind ritka, 16. századi kiadványok: Dévai Bíró Mátyás (RMNY 78), Heltai Gáspár (unikumpéldány, a Kiskatekizmusnak 1550-es kolozsvári kiadása, RMNY 86), Székely István (RMNY 19/63), Melius Juhász Péter (RMNY 259) és Werbőczy István (RMNY 307) – a korszak talán legismertebb szerzőinek kötetei váltottak tulajdonost a krasznai könyvtár megvásárlásával.

A vásárlás a későbbi években szinte rendszeressé vált. A felbukkant és eladásra kínált régi magyar könyveket igyekezett a könyvtár megszerezni. Ferenczi Zoltán, a könyvtár Szabó Károlyt követő igazgatója, működése idején több vásárlást is lebonyolított, neki köszönhető pl. a hétköznapi élet gyakorlatias könyvének egyik példánya, a szorzó- és kamatszámító táblákat tartalmazó *Practica aritmetica* debreceni, 1614-es kiadása (RMNY 1063), amelyik a vásárlás idején egyetlen ismert példány

hány azért előfordul: pl. gr. Teleki Sándornak készpénzért 23 művet adtak el 1860. augusztus 8-án, köztük a *Compilatae Constitutiones...*, Kolozsvár, 1669, Torma G.(?) könyvtárából érkezett példányát 1 forint 1 krajcárért, ugyancsak neki Bethlen János történetírását, s.l., 1663, Kemény József könyvtárából való példányát 1 forint 2 krajcárért, Kászoni János *Rövid igazgatása Nemes Magyarországnak...*, Gyulafehérvár, 1647, a Torma-könyvtárból való példányt ugyancsak 1 forint 2 krajcárért, Szabó Károly a lista végére írta, a pénzt megkapta és kötetésre fordítja.

33 SZABÓ Károly: *Könyvtári jelentés*. Erdélyi Múzeum VI(1879). 5. sz. 74; VII(1880). 4–5. sz. 144.

34 A csere 1943 nyarán történt, köszönöm az információt Gyórfi Dénes kollégámnak.

volt. Ferenczi Zoltán vásárolta meg a könyvtár számára Szenci Molnár Albert Hanauban, 1610-ben kiadott latin grammatikáját is (RMNY 995). A régi magyar könyvek vásárlása Erdélyi Pál igazgatósága idején lett igazán intenzív, az 1904-től vezetett *Gyarpodási osztálynapló* megkönnyíti a beszerzések követését (ezt a naplót 1904–1918, 1941–1943 között vezették). A feldolgozott időszak nyomtatványai közül összesen 69 esetben vásároltak az EME könyvtárának, a Cserey Farkas krasznai könyvtárát leszámítva, a legtöbb kötetet 1904–1916 között vásárolták. Az eladók tekintve látszik, számos antikváriussal álltak kapcsolatban Kolozsvártól Budapestig, Münchentől Zágrábig. Három budapesti antikvárius neve maradt fenn a *Gyarpodási osztálynapló*ban: Dobrovsky Ágost, Kun Dániel és Ranschburg Gusztáv, de vásároltak Karl Hiersemann lipcei, Mirko Breyer zágrábi, Friedrich Rohrachel linzi antikváriustól, Szelinszki György bécsi papír- és könyvkereskedőtől is.

Ebben az időszakban négy, az RMK gyűjtőkörébe tartozó ősnymtatvány került a könyvtárba: a mikházi kolostorból származó,³⁵ az EME által Lukinich Imrétől 1902-ben megvásárolt Thuróczy-féle Chronicának az 1488-as brünni kiadása (RMK III/16); a *Legendae sanctorum Regni Hungaria...*, Strassburg, cca. 1484 – RMK III/61); a naszódi Iulian Marțiantól³⁶ egy Temesvári Pelbárt-kötet (Hagenau, 1500 – RMK III/55), az antikvárius Kun Dánieltől pedig két ősnymtatványt szereztek be (*Missale secundum chorum alme ecclesiae Strigoniensis*, Velence, 1486 – RMK III/11 és Michael de Hungaria: *Sermones dominicales...*, Strassburg, 1490 – RMK III/23). Ezekén túl a korai nyomtatványok sorát még hét Temesvári Pelbárt-mű 1501–1511 között kiadott kötetével gyarapították. Ez utóbbiakat Karl Hiersemann lipcei, B. Haas müncheni antikváriusoktól, Ranschburg Gusztáv budapesti könyvárustól, valamint Kun Sámuelától vásárolták. A magánszemélyektől való vásárlás sem volt ritka, több esetet is találtunk egy-két kötet ilyen módon való beszerzésére.³⁷

Három kötetről tudjuk, hogy az Egyetemi Könyvtárnak vásárolták: mindhármat 1923-ban Grigore Crețu bukaresti tanártól.³⁸ Ezek olyan régi román nyomtatványok, amelyek a RMK gyűjtőkörébe is beletartoznak.

35 KELEMEN: *Napló*. 951. Lásd még: KOVÁCS BÁNYAI Réka: *A mikházi ferences kolostor ősnymtatványai = Certamen VII. Előadások a Magyar Tudomány Napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. szaksztyályában*. Szerk. EGYED Émese–PAKÓ László–SÓFALVI Émese. EME, Kvár, 2020. 361–372.

36 Katonatiszt, történész, a Román Akadémia tiszteletbeli tagja. Az EME több RMK-kötetet is vásárolt tőle. Gazdag gyűjteményét a család az Egyetemi Könyvtárnak ajándékozta.

37 Az eddig feltárt adományozók, cserét eszközölők és eladók nevét lásd a Mellékletben.

38 Sbornic slavonesc, Brassó, Coresi, 1569 – BRV 15 (RMNY 261 – BRV 15); Psaltirea românească, Brassó, Coresi, 1570 – BMV 16/1 (RMNY 275 – BRV 16); [ČETVORO-BLAGOVĚŠTIE – Tetraevangel slaven], [Transilvania], [Lavrentie?], 1582 – BRV 34a (RMNY 520a – BRV IV/11).

A mikházi kolostorból egy,³⁹ a dési ferences rendház könyvtárából – az eddig feldolgozott kötetek közt – három kiadványt⁴⁰ találtunk, ez utóbbi 1965-ben, „ismeretlen adományként” került az Egyetemi Könyvtárba, provenienciájukról a bejegyzések, ill. a ferences rendházi pecsétek árulkodnak.

Az RMK-kötetek intézményi története mellett legalább ennyire vagy még ennél is sokkal izgalmasabb kérdés történeti provenienciájuk felgöngyölítése. A tulajdonosi bejegyzéseket minden esetben közöljük, az egyéb beírásokat jelezzük, ily módon kívánjuk megkönnyíteni azon kutatók dolgát, akik egy-egy kötet vagy egy-egy tulajdonos nyomát kutatják.

A katalógust több mutatóval is ellátjuk majd. A szerző- és possessor-, helynévmutatók mellett nyomdahelyek, nyomdászok és a töredékek mutatóját tervezzük, valamint egy intézményi provenienciamutatót, az eredeti hazai kötetek fotómásolatát (ha nem is mindent, de a jobb állapotban fennmaradtakat, a tulajdonos szempontjából fontosnak gondoltakat) mellékletként csatoljuk a katalógushoz.

Végezetül néhány példán mutatjuk meg, hogyan néznek majd ki a katalógus tétel-leírásai.

Az ősnymutatványok közül Thuróczi János krónikájának 1488-as brünni kiadását választottuk, ennek egy példánya vásárlás útján került az Erdélyi Múzeum-Egyesület könyvtárába. Eredeti, német reneszánsz stílusban készített kötésben maradt fenn, egykor a mikházi kolostor könyvtárát gazdagította. Bejegyzéseiből látszik, hogy a 17. században erdélyi kezek lapozták, azt nem tudjuk pontosan, mikor és kinek szerzeményeként került Erdélybe.

THURÓCZY János: *Chronica Hungarorum*.

Brunensi; 1488. 20. Martii; [Konrad Stahel et Matthias Preinlein].

2° [168] f.; ill.

RMK III/16, GW M14782, INC-BCU 81.

A. Csonka, hiányzik a 160. lap. Az iniciálék helye üres, a betűk később beírva; metszetek színezetlenek.

B. Restaurált, papírtáblás, négybordás, sötétbarna, reneszánsz stílusú német bőrkötés, két fémkapoccsal. A fémkapcsok szíjait új bőrszíjakkal helyettesítették. Az elő- és háttábla díszítése megegyezik, mindkettőn igen megkopott.

39 Michael de Hungaria, Köln, 1501 – RMK III/62. Az első előzőkre írt bejegyzés árulja el provenienciáját: *Con[ven]tus Michaz*. A kötetnek 1969-es egyetemi könyvtári leltárszáma van.

40 MONOSZLÓY András: *Apologia*. Nagyszombat, 1588 (RMNY 620); GÖNCZI István: *Panharmonia*, Vizsoly, 1599 (RMNY 863); Szent Biblia, Bécs, 1626 (RMNY 1352). – Lásd még: GORDÁN Edina: *A dési ferences rendház könyvtárának régi állománya*. MTAK, Bp., 2019 (A Kárpát-medence magyar könyvtárainak régi könyvei).

C. Ltsz.: BCU 2110/1960

(pecsét) ENMK

A mikházi ferences kolostor példánya volt, az EME Lukinich Imrétől vásárolta 1900–1902 között.⁴¹

(el. 2r) *Hic liber est generosi D[omi]ni Nicolaj Kovacsioctz de Buzin 1670 11 Novembris.*

D. Több kéztől származó lapszéli jegyzetek, tollpróbák, rajzok (lat., magy., 16, 17. sz.).

(f. [115r]) *Anno Domini 1671 9 Martij*

(f. [135v]) *Ex Szent Demeter S: G: (Kovaczicz kezével)*

([3. hátsó el-r] 1696. *Die 3tia Novembris estve született Miklós S. Theophilus Napján. Ezek alatt az jegyek alatt, [ide 3 jegy van lerajzolva] és az Vizön jegy alatt.*

1697. *Die 23 Xmbris estve született Jóseph S. Dágób: napyán. Ezek alatt az Jegyek alatt, [két csillagjegy] és a bika jegy alatt.*

1699. *Die 9nar Júny Született Ersebeth, az az pünkösöd harmad napyán, S. Gebhard napyán az rák[na]k jegye alatt. Ennek kereszt apya pater maga az ki keresztelté Köszvényesj parokhjaban Lakó pater Imbré Ur[am], Kereszt Anya pedig Páldinj Jánosné Rácz Mária Asszony. Josephet pater Csik Szent Martonj keresztelté ugyan maga is Kereszt apya ő keg[ye]lm[e] pater Marton Urnak, ugyan Kereszt apya Kozmassi parochiában lako pater Lákátos Ur[am]. Kereszt anya pedig Csik Szent Simoni Cyrjék Iánosné Asszonyom. Keresztelték pedig Csik Sz. Martonba az Mihály Deák Ur[am] hazánál dé. Miklost s Ersebethet Magyar Sakódon. És Miklosnak pedig Kereszt apya Mikházy Kalastromban lakó pater Iános Ur[am] ugyan maga ő k[e]g[ye]lm[e] keresztelte, Kereszt Anya pedig fen meg irtt Paldiny Iánosné Asszony[om].*

BMV 11

Az első magyar nyelvű nyomtatványok közül Pesti Gábor Újtestamentum-fordítása adományként érkezett az EME könyvtárába, egykor a Szathmári Pap Mihály könyve (is) volt.

NOVUM Testamentum seu quattuor evangelioru[m] volumina linqua Hungarica donata, Gabrielle Pannonio Pesthino interprete. Wij Testamentum magarij nijeluen.

(Bechbe); 1536. XVII. die Mensis Julii = Zent Iakab huanak tiizenheded napijan; Ioannes Sijngrenius; Ioannis Metzger bibliophole expensis = Metzger Ianos kewltsegeuel.

8°; 243, [3] f.; init., grav.

RMK I/6, RMNy 16.

B. Bőrkötés, színes előzékekkel, 19. sz. A díszített, aranyozott gerincen piros és zöld címkében: *Uj testamentom. Ford. Pesti Gábor, Bécs 1536.* Az újrakötéskor körülvágták. Metszése vörös.

C. Ltsz.: BCU 56597/1969

(pecsét) EMK

Régi jelzete: EME RMK I. Hung. 1b

Dr. Incze József adománya (néhai Szathmári Pap Mihály könyvtárából). (EME-ÉVK., 1868/70, 35.)

41 KELEMEN: *Napló*. 951. Lásd még: KOVÁCS BÁNYAI: *i. m.* 361–372.

(f. [8]) *Sum possessor huius librij Martin[us] Tot, Anno D[omi]ni 1647. Die 26. Martii.*
D. Elszórtan lapszéli jegyzetek (magy., 17. sz.)

BMV 140

Az EME gyűjteményének unikumjai közül Heltai Gáspár *Imádságoskönyvét* emeljük ki, ez a Mikó Imre által megvásárolt Aranka-gyűjtemény darabja volt.

[HELTAI Gáspár – transl.: Imádságok a hét napjaira]

[Kolozsvár; 1570–1571; Heltai].

12°; [92+?] f.

RMK I/347; RMNY 289.

A. Egyetlen csonka példány. Hiányzik: (!)1,8, B8, H1, K2+? f.

B. Bőrkötés, vörös alapú, fekete-fehér mintás kemény előzékekkel (18/19. sz.). A gerincen barna és fekete címkében: *Heltai G. Isteni dicséretes, Kolozsvár 1570–1575*. Kartontokban.

C. (pecsét) EMK

Régi jelzete: EME RMK I. Hung. 14. sz. Unicum.

Egyetlen példány a gr. Mikó Imre adományából, az általa megvett Aranka-gyűjteményből. (EME-ÉVK., 1868/70, 45.)

Mikó Imre ajándéka (KvÁlt 298/17 – jegyzőkönyvek)

Magyar Nyelvművelő Társaság, Benkő József (RMK I/347; Új M. Múzeum 1854/I)

(f. D8r) *En Francisci Josa* (18. sz.)

D. Számos lapalji jegyzettel (magy., Birta Sámuel kezétől – ld. BMV 455)

F. *Heltai Gáspár imádságos könyve (1570–1571)*, bev. tan., s. a. r. Balázs Mihály, Kolozsvár, Erdélyi Unitárius Egyház, Kolozsvár, 2006 (Az Erdélyi Unitárius Egyház Gyűjtőlevéltárának és Nagykönyvtárának Kiadványai 5.).

BMV 460

A hitviták korának jól ismert szereplői Pázmány Péter és Pécsváradi Péter. Ez utóbbi felelete az érsek Bécsben 1626-ban megjelent könyvére az EME könyvtárának csereszerménye, eredeti kötésben maradt fenn, bejegyzéseiből több tulajdonosa nevét is megtudjuk:

PÉCSVÁRADI Péter: Pecs-Varadi Peternek, varadi lelki pasztornak feleleti Pazmany Peternek, esztergami erseknek ket könyvetskeire, mellyeket az Szent Irasrol es az Anyaszent-egyhazrol irt, es Bihar var-megyenek dedikalvan MDCXXIX kibocsattott.

Debreczenben; 1629; Rheda Peter.

4°; [16] p., 888 (recte 892) p., [39] p.

RMK I/579, RMNY 1427.

B. Papírtáblás, négybordás, barna, debreceni bőrkötés. A kötéshez Milotai Nyilas István *Az mennyei tudomány szerint való irtovany...*, Debrecen, 1617, Lipsiai Pál (RMNY 1132) lapjait használták fel. A virágmintás kötéstáblákat aranyozással díszítették, az első és a hátsó kötéstábla megegyezik. A kötéstáblákon az első görgető virágos-makkos (Rheda-g8), a második zsinórdíszes görgető (Rheda-g4), függőleges irányban kétszer fut végig. A nagy

középmező centrumában díszes rozetta látható, körülötte virágos-makkos és koronás fejes egyesbélyegzőkből kialakított mintázat. A gerincmezőkben a koronás fejes egyesbélyegzőkből alakítottak ki négyzet alakú díszet. Metszése aranyozott, poncolt. A gerincre ragasztott címkére kézzel írták: *Pécsváradí Péternek Feleleti Pázmány Péternek. Debrecen, 1629.*

C. (pecsét) EMK

Régi jelzete: EME RMK I. Hung. Q. 95.

Példányunk csere útján került a kolozsvári ref. collegium könyvtárából. (EME-Évk., 1868–70, 69.)

(cl.) *Ignác Istváné, mk. 1838. 21. Maii.*

(első kt. belseje:) *Ignác Istváné, mk. 1824.*

(első kt. belseje:) *Ex libris Michaelis Junioris Dioszeghi de Deés. Comparatis a D[omi]na Susanna Váradí Den. 60. A[nn]o 1745. die 14. Augusti.*

BMV 1845

A Zsámboky János által sajtó alá rendezett Bonfini-kiadás eredeti kötésben fennmaradt példányát 1938. január 3-án, nyugdíjba vonulásakor⁴² ajándékozta munkáltatójának, az Egyetemi Könyvtárnak Kelemen Lajos.

ZSÁMBOKY János, Antonii Bonfinii Rerum Vngaricarvm decades qvatuor, cum Dimidia. Qvarum tres priores, ante annos XX, Martini Brenneri Bistriciensis industria editae, ... multis in locis emendatiores. Quarta vero Decas, cum quinta dimidia, nunquam antea execusae Ioan. Sambuci Tirnaviensis ... opera ac studio nunc demum in lucem proferuntur. Una cum rerum ad nostra usque tempora gestarum Appendicibus aliquot quorum seriem uersa pagina indicabit. Accedit etiam locuples Rerum et uerborum toto Opere memorabilium Index.

Basileae; 1568, Oporinus.

2°; 12 p., 923 p., [7] f.; ins., init.

RMK III/570, VD16 B 6593.

A. Csonka, hiányzik a címlap, p. 1–2, p. 11–12; p. 1–2. Rongált oldalak: p. 3–12.

B. Papírtáblás, ötbordás, sötétbarna, megviselt, 17. századi (?) bőrkötés, restaurálás nyomaival. Sarkait, a gerinc alsó és felső részét barna (mű)bőrrel erősítették meg/helyettesítették. A kötéstáblákat palmettás és virágos-indás görgetők keretezik, a középmezőkben virágos sarokdíszekből kialakított, rombusz alakú, maureszkszerű dísz, a sarkokban csavart inda egyesbélyegzőjének lenyomatai. Az első és a hátsó kötéstábla díszítése azonos.

C. Ltsz.: BCU 1-BMV/1939

Ex libris BCU

(első kt. belseje.) *Biblioteca Universităţii din Cluj, în semn de recunoştinţă şi devotament. Cluj, 3 Ianuarie, 1938. Ludovic Kelemen, arhivar pensionar.*

(p. 236) *Kádár József* (19. sz.)

⁴² Kelemen Lajos 1938. január 3-án vonult nyugdíjba az Egyetemi Könyvtárból. Lásd KELEMEN: *Napló*. 925.

(p. 247) *Kádár József* (19. sz.)

(p. 237) *Tatrosi mp.* (18. sz.)

(p. 3.) *Ex libris Georgii Jósa de Csík-MindSzent, Anno 1720. die 25 Januarii.*

D. Elszórtan széljegyzetekkel (lat., magy., 16–17., 19. sz.)

BMV 430 dublet

Az Egyetemi Könyvtár két példányát is őrzi a négy evangéliumot tartalmazó, liturgikus használatra szánt, ógyházi szláv nyelvű, Erdélyben nyomtatott kiadásnak, az egyik a Grigore Crețu megvásárolt könyvtárával, a másik valószínűleg ajándékozás útján kerülhetett be. Az utóbbi leírását választottuk bemutatásra:

[ČETVOROBLAGOVĚSTIE – Tetraevangel slavon]

[In Transylvania]; (1582); [Lavrentie?].⁴³

2°; 1°–13°, 16°–25°, 26°, 27°–29° = [214] f.; orn., color. Hibás füzetszámozás: a 13. után a 16, a 14. helyett.

RMNY 520a, BRV IV/11, BCU–BRV 4.

A. Csonka, hiányzik a 24. (recte: 28.) füzet 3. és 6. levele.

B. Restaurált – valószínűleg kolostori, 18. századi,⁴⁴ valószínűleg erdélyi, barna bőrkötés, a kötéstáblák eredeti bőrét megőrizték, gazdag vaknyomásos díszítését aranyozták. A külső széleken palmettás görgető húzódik, a belső keretet liliomos egyesbélyegzőkből alakították ki. Az előtábla nagyon megkopott, talán azonos lehetett a háttáblával. A háttábla maureszkdíszes, rombusz alakú középmezijében Mária látható ölében a kisdéd Jézussal, mellettük kétoldalt szárnyas angyalok. Mária és az angyalok feje fölött: *MP ΘΥ* (Maria Theotokos). A szintén maureszkdíszes saroklemezekben a négy evangélista ábrázolása látható, görög felirattal. Lemeznyomatok a középmező alsó és felső részén: fent sugaras IHS monogram, lent sugárkoszorúban félholdon ülő Mária, ölében a Gyermekekkel.

A gerincen: *Evangeliar slavonesc.*

C. Ltsz.: BCU 26BRV/1929.

A lugosi ortodox egyháztól, Iosif Popovici közvetítésével. (BRV – BCU 4)

D. (...) *A lugosi Cecovan Pătru vásárolta és a lugosi szent egyháznak adta (...) avgust 7 7177 [1669]* (A bejegyzés teljes szövegének átírását, szláv nyelvről románra való fordítását ld. BRV-BCU 4).

BRV 34A

43 A román szakirodalom szerint (BCU-BRV, Mareș) a nyomtatás évét 1574 körül határozták meg. Szerintük a kolofonban olvasható 1582. év egy tervezett második kiadásra vonatkozik. Fő érv: a papír vízjele, valamint a BRV 34a példányban olvasható 1576-ban datált bejegyzés.

44 Hasonló kötet így határoz meg (fényképét is közli) Virgil OLTEANU: *Din istoria și arta cărții. Lexicon. Enciclopedică*, Buc., 1992. 225.

MELLÉKLET

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület és az Egyetemi Könyvtár beszerzéseinek mutatója. Az évszám a beszerzés évét jelöli, az előtte levő szám pedig a kötetszáma vonatkozik.

Adomány

- AMBRUS Géza, MÁV-főintéző és neje, Deák Gizella, Kolozsvár – 1 (1943)
 BENKŐ Ferenc törvényszéki tanácsos, Benkő Ferenc enyedi tanár fia – 4 (ebből ma 3 van meg) (1862)
 BÍRÓ József – 1 (1862)
 BOLICS Imre László, nagyenyedi minorita zárdafőnök – 2 (1871)
 BORBÉLY Miklós – 1 (1865)
 BORBÉLY Sámuel, iskolaigazgató – 9 (1915)
 BORNEMISZA Károly, 1890-től Szolnok-Doboka vármegye főispánja – 2 (186?)
 BÖHM Mihály, segédkönyvtáros, EME – 1 (1893)
 CZECZ Antal, birtokos, botanikus – 1 (1854)
 EÖTVÖS Lajos, könyvtáros (Ráday-könyvtár, Nemzeti Múzeum kvt., bécsi udvari kvt.) – 2 (186?)
 FERENCZI Zoltán, könyvtárigazgató (EME-EK) – 1 (1894)
 FERENCZY Sándor – 2 (1913)
 FILEP Elek, jogász, Mihályfalva – 2 (1880)
 GÁL Miklós – 1 (1860?)
 GÁL Miklós Sándor – 1 (1913)
 Dr. INCZE István, orvos – 12 (186?)
 KELEMEN Lajos, levéltáros, művelődéstörténész – 1 (1938 – Egyetemi Könyvtár-nak)
 Gr. KEMÉNY József – 13 (1841)
 Gr. KEMÉNY Sámuel – 5 (1843; 186?)
 KOLOSI Antal, szilágysomlyói katolikus pap – 1 (1867)
 KÖDÖBÖCZ Károly, krasznai református fiútanító – 1 (186?)
 KUUN Géza, nyelvész, orientalista – 4 (1906)
 Gr. LÁZÁR László – 1 (1860?)
 Gr. LÁZÁR Miklós – 2 (1860?)
 LUGOSSY József, nyelvész orientalista, a debreceni ref. koll. tanára és könyvtárosa – 4 (186?)
 MARȚIAN testvérek – 3 (1938 – Egyetemi Könyvtár-nak)
 MÁTRAY Ernő, filozófus – 1 (1870)
 MIKLÓS Miklós, tordai ref. lelkész – 1 (186?)
 Gr. MIKÓ Imre – 20 (1860–1872)
 NAGY Miklós, tordai polgármester – 1 (186?)

- NOPCSA Ferenc, Hunyad vármegye főispánja – 2 (186?)
 ÖTVÖS Ágoston, orvos, történész, MTA levelező tagja – 1 (186?)
 Gyallai PAP Domokos, újságíró, szerkesztő, a kolozsvári Unitárius Kollégium történelemtanára – 1 (1903)
 Dr. PAPP Árpád, ügyvéd, Brassó – 1 (1900)
 RÉVAI Pál, nagybaconi református lelkész – 1 (1878)
 Br. Radák Istvánné gr. RHÉDEI Klára – 3 (186?)
 RITTNER Károly, szilágysomlyói hivatalnok – 1 (1860)
 RÓNAY Jácint, bencés tanár, pozsonyi nagyprépost, természettudós, író – 1 (1 mű 2 kötetben) (186?)
 RUTTKA Ferenc – 1 (1906)
 SCHILLING Lajos, történész, egyetemi tanár, EME-főtitkár – 1 (1916)
 SIMON István – 1 (1916)
 Dr. SZABÓ György, r. k. pap, teológiai tanár – 4 (1917–1918)
 SZABÓ Károly, történész, az EME első könyvtárosa – 5 (186?)
 Br. SZENTKERESZTY György – 1 (1912)
 SZENTKIRÁLYI Gábor, Torda vármegyei alispán – 2 (186?)
 Gr. TELEKI Domokos – 5 (1866) (ebből 4 a Ráday Eszter könyvtárából)
 TIMÁR Károly, Erdélyi Gazdasági Egyesület – 1 (1871)
 TORMA Károly, bölcsészdoktor, régész, egyetemi tanár – 1 (187?–188?)
 TORMA Miklós – 1 (1878)
 TÓTH Vilmos, unitárius tanító – 1 (1902)
 Vajdahunyadi Konvent – 1 (1863)
 VÉGH Sámuel – 1 (1878)
 VERESS Endre, történész – 1 (1899)
 VESZELY Károly, prépost-plébános, tanár – 1 (1869)

Összesen: 140

Csere

- Batthyány Könyvtár – 1 (1913)
 Csernovici Egyetemi Könyvtár – 1 (1943)
 FILEP Elek – 2 (186?)
 Kolozsvári Református Kollégium – 7 (1862, 186?)
 Magyar Nemzeti Múzeum – Országos Széchényi Könyvtár – 39
 RANSCHBURG Gusztáv – 1
 Székelykeresztúri Unitárius Gimnázium – 1

Összesen: 52

VÁSÁRLÁS

- ADORJÁN Jenő, nyelvtanár, Kolozsvár – 1 (1911)
 BIÁS István, levéltáros, hely- és családtörténész, Marosvásárhely – 1 (1907)
 BORBÉLY Béla – 1 (1912)
 Mirko BREYER, antikvárius, Zágráb – 6 (1912)
 Grigore CREȚU, bukaresti tanár – 3 (1923, EK)
 CSEREY Farkas, krasznai könyvtára – 5 (1875)
 DOBROVSZKY Ágost, antikvárius, Budapest – 2 (1906)
 GYÖRGY Gábor – 1 (1912)
 B. HAAS, München – 1 (1914)
 Karl HIERSEMANN, antikvárius, Lipcse – 3 (1914)
 KUN Dániel, antikvárius, Budapest – 19 (1913)
 KUN László, Szászfenes – 1 (1911)
 KUN Sámuel – 3 (1907)
 LÁSZLÓ Gyula, tanító, Kőhalom – 2 (1906)
 LEHMANN Róbert, kolozsvári ügyvéd – 1 (1919)
 LUKINICH Imre, történész, tanár – 1 (1902 után)
 MARȚIAN testvérek – Iulian és Liviu, Naszód – 2 (EME, 1905)
 Szentgericei NAGY Géza, tanár, katolikus főgimnázium, Gyulafehérvár – 1 (1911)
 RANSCHBURG Gusztáv, antikvárius, Budapest – 8 (1906, 1913)
 Friedrich ROHRACHER, antikvárius, Linz – 3 (1912)
 Jaques ROSENTHAL, antikvárius, München – 1 (vásárolta az EME könyvtárának Ferenczi Zoltán) (1897)
 SÁRDY Lőrinc, bankár, EKE-választmányi tag, Kolozsvár – 1 (1911)
 SCHILLING Lajos, az EME főtítkára, szakosztályi elnök – 1 (1916)
 SIMON István – 1 (1916)
 SÖLYTÖRI Károly – 1 (1913)
 SZELINSKI György, cs. és kir. egyetemi könyvkereskedése, Bécs – 1 (1904)
 WERNER Mihály – 1 (1908)
 ? – 1 (1891) (vásárolta az EME könyvtárának Ferenczi Zoltán)

Összesen: 73

Behozatal

- Dési Ferences Rendház – 3 (1965)
 Mikházi ferences kolostor – 1 (1969?)

Összesen: 4

ON THE UPCOMING CATALOGUE OF OLD HUNGARIAN BOOKS FROM THE COLLECTIONS OF THE TRANSYLVANIAN MUSEUM SOCIETY AND THE UNIVERSITY LIBRARY OF CLUJ

Keywords: old Hungarian books; provenience; history of libraries; catalogue

The current paper presents the work-in-progress catalogue of old Hungarian books belonging to 'Lucian Blaga' Central University Library of Cluj-Napoca (BCU Cluj): of this ongoing work, I present here the catalogue of the books printed between 1484-1630. The material is, therefore, organized chronologically, following the principles established in the first retrospective bibliography of old Hungarian books by Károly Szabó, the first librarian of the University Library in Cluj and of the Transylvanian Museum Society, whose (old) book collections are currently preserved at BCU Cluj, while for the copy-specific descriptions I formulated myself a set of criteria. From the scrutinized time span I counted 418 titles in 504 volumes, a number which comprises the duplicates, but does not include all fragments of books – many of them still unidentified – that will be inserted in the catalogue after the processing of the entire collection of old Hungarian books.

During the cataloguing process, I attached particular importance to provenance research. Beside the institutional provenance (Library of the Transylvanian Museum Society – University Library of Cluj), this also comprises previous book owners, since I consider that book history is inseparably connected to the history of their use, which can be uncovered only by identifying the former possessors. Such details bring significant contributions to intellectual history, revealing intellectual networks active in Transylvania between the 16th and the 19th centuries.

DESPRE CATALOGUL ÎN LUCRU AL CĂRȚII VECHI MAGHIARE DIN FONDURILE SOCIETĂȚII MUZEULUI ARDELEAN ȘI BIBLIOTECII UNIVERSITARE DIN CLUJ

Cuvinte-cheie: carte maghiară veche; proveniență; istoria bibliotecilor; catalog

Articolul de față prezintă catalogul de carte veche maghiară a Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga”, aflat în curs de elaborare: din această muncă de prelucrare continuă prezentăm aici catalogul cărților apărute între 1484-1630. Principalul criteriu de aranjare a materialului este deci cel cronologic, urmând criteriile stabilite în prima bibliografie retrospectivă a cărților vechi maghiare de către Károly Szabó, primul bibliotecar al Bibliotecii Universitare din Cluj și al Societății Muzeului Ardelean, al cărei fond de carte (veche) se păstrează astăzi la BCU Cluj, iar pentru descrierea exemplarelor am stabilit principii proprii. Din această perioadă am numărat 418 titluri în 504 volume. Acest număr cuprinde și dubletele, dar nu include toate fragmentele de cărți – multe dintre ele încă neidentificate –, care vor fi introduse în catalog după prelucrarea întregului fond de carte veche maghiară.

În cursul lucrărilor am pus accent pe cercetarea și evidențierea cât mai amplă a provenienței cărților. Aceasta, pe lângă proveniența instituțională (Biblioteca Societății Muzeului Ardelean – Biblioteca Universității din Cluj), cuprinde foști posesori, întrucât consider că istoria cărților este inseparabilă de istoria folosirii lor, care se poate elucida numai prin dezvăluirea foștilor proprietari. Acestea pot fi contribuții importante la istoria intelectuală, prin ele se pot observa rețelele de intelectuali active în Transilvania secolelor XVI-XIX.